MILLIY NAQSHLARDAN FOYDALANGAN HOLDA ZAMONAVIY KIYIM DIZAYNINI YARATISH

Murodova Zulfizar Olimjonovna
Buxoro davlat texnika universiteti,
“Muxandislik” fakulteti, “Yengil sanoat muhandisligi va dizayn” kafedrasi o’qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23071962

Annotatsiya. Mazkur maqolada milliy naqsh va bezak elementlarini zamonaviy kiyim dizayniga integratsiya qilish masalalari tadqiq etilgan. Kiyim dizaynida milliy o‘ziga xoslikni saqlab qolish bilan bir qatorda zamonaviy estetik talablar, funksionallik, ergonomiklik va iste’molchi ehtiyojlarini hisobga olishning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot davomida milliy naqshlarning kompozitsion tuzilishi, ranglar uyg‘unligi, geometrik va o‘simliksimon motivlari tahlil qilinib, ularni zamonaviy kiyim modellarida qo‘llash usullari ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari milliy bezaklardan foydalanish kiyimning badiiy-ifodaviy xususiyatlarini boyitishi va zamonaviy dizayn yechimlarini shakllantirish imkonini berishini ko‘rsatadi.
Kalit so‘zlar: milliy naqsh, kiyim dizayni, milliy bezak, kompozitsiya, ornament, zamonaviy moda, konstruksiyalash, rang uyg‘unligi, dizayn.

Abstract. This article examines the integration of national patterns and decorative elements into modern clothing design. It highlights the importance of balancing the preservation of national identity with modern aesthetic requirements, functionality, ergonomics, and consumer needs. The study analyzes the compositional structure, color harmony, and geometric and floral motifs of national patterns, and develops methods for applying them to modern clothing designs. The results demonstrate that the use of national decorative elements enriches the artistic and expressive qualities of garments and facilitates the creation of modern design solutions.
Keywords: national pattern, clothing design, national ornamentation, composition, ornament, modern fashion, construction, color harmony, design.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы интеграции национальных узоров и декоративных элементов в современный дизайн одежды. Особое внимание уделяется поиску баланса между сохранением национальной самобытности и современными эстетическими требованиями, функциональностью, эргономикой и потребностями потребителей. В работе анализируются композиционная структура, цветовая гармония, а также геометрические и растительные мотивы национальных узоров и разрабатываются методы их применения в дизайне современной одежды. Результаты исследования показывают, что использование национальных декоративных элементов обогащает художественно-выразительные качества изделий и способствует созданию современных дизайнерских решений.
Ключевые слова: национальный узор, дизайн одежды, национальный орнамент, композиция, орнамент, современная мода, конструкция, цветовая гармония, дизайн.

Kirish. Bugungi kunda yengil sanoatning rivojlanishi kiyim ishlab chiqarishda nafaqat texnologik jarayonlarni takomillashtirishni, balki milliy madaniy merosni zamonaviy dizayn bilan uyg‘unlashtirishni ham talab etmoqda. Kiyim insonning kundalik ehtiyojini ta’minlovchi mahsulot bo‘lish bilan birga, uning estetik qarashlari, madaniy qadriyatlari va ijtimoiy-madaniy mansubligini ifodalovchi vosita sifatida ham namoyon bo‘ladi.

O‘zbek xalq amaliy san’atida naqsh va bezaklar alohida o‘rin tutadi. Zardo‘zlik, kashtachilik, suzani, adras, atlas va boshqa an’anaviy bezak san’ati namunalarida o‘ziga xos ranglar, ritm, simmetriya hamda kompozitsion yechimlar shakllangan. Ushbu elementlardan zamonaviy kiyim dizaynida foydalanish milliy merosni saqlash va uni yangi badiiy shakllarda namoyon etish imkonini beradi.

Zamonaviy kiyim dizaynida milliy naqshlardan foydalanishda asosiy muammolardan biri — an’anaviy ornamentni aynan takrorlash emas, balki uning asosiy badiiy xususiyatlarini saqlagan holda zamonaviy shakl va konstruksiyaga moslashtirishdir. Bunda naqshning o‘lchami, joylashuvi, ranglar nisbati, takrorlanish ritmi va kiyim konstruksiyasi bilan uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT USULLARI

Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, kompozitsion tahlil, grafik modellashtirish va dizayn loyihalash usullaridan foydalanildi.

Dastlab milliy naqshlarning shakliy va mazmuniy xususiyatlari o‘rganildi. Naqshlar shartli ravishda geometrik, o‘simliksimon va ramziy motivlarga ajratilib, ularning kompozitsion tuzilishi tahlil qilindi. Shuningdek, milliy naqshlarda uchraydigan takroriy elementlar, simmetriya va ritmning kiyim dizaynidagi imkoniyatlari ko‘rib chiqildi.

Keyingi bosqichda zamonaviy kiyimlarning shakli va konstruktiv tuzilishi tahlil qilindi. Kiyim modeli tanlashda uning kundalik foydalanish uchun qulayligi, silueti, funksionalligi va estetik ko‘rinishi asosiy mezon sifatida belgilandi.

Milliy naqshlarni kiyimga joylashtirishning quyidagi variantlari ko‘rib chiqildi:

1. Markaziy kompozitsiya — naqshning ko‘krak, bel yoki kiyimning old qismida asosiy dekorativ element sifatida joylashtirilishi.
2. Bordyur usuli — naqshlarning yeng, etak, yoqa yoki bel qismida takroriy tasma shaklida qo‘llanilishi.
3. Assimetrik kompozitsiya — naqsh elementlarini kiyimning bir tomonida yoki diagonal yo‘nalishda joylashtirish.
4. Modulli kompozitsiya — alohida milliy ornament elementlarini takrorlash orqali yaxlit naqsh hosil qilish.
5. Minimalistik qo‘llash — milliy naqshning kichik elementlaridan foydalanib, zamonaviy va ixcham dizayn yaratish.

Dizaynni ishlab chiqishda ranglar uyg‘unligiga alohida e’tibor qaratildi. Milliy ranglar zamonaviy kiyimning asosiy rang palitrasi bilan muvofiqlashtirildi. Bunda asosiy rang, yordamchi rang va aksent rang o‘rtasidagi nisbat hisobga olindi.

Tadqiqotning amaliy qismida milliy naqshning soddalashtirilgan grafik varianti ishlab chiqilib, u kiyim modelining alohida konstruktiv qismlariga joylashtirish orqali bir nechta dizayn variantlari shakllantirildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijasida milliy naqshlarni zamonaviy kiyim dizaynida qo‘llashning bir nechta samarali yo‘nalishlari aniqlandi.

Birinchidan, milliy naqshni kiyimga to‘liq ko‘chirishdan ko‘ra, uning alohida elementlarini ajratib olib, ularni yangi kompozitsiyada qayta ishlash zamonaviy dizayn talablariga ko‘proq mos kelishi aniqlandi. Bunday yondashuv milliylikni saqlab qolgan holda kiyimning zamonaviy ko‘rinishini ta’minlaydi.

Ikkinchidan, naqshning kiyim konstruksiyasiga mos joylashtirilishi mahsulotning estetik ko‘rinishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, yeng va etak bo‘ylab joylashtirilgan naqshlar kiyimning vertikal yoki gorizontal ritmini kuchaytiradi. Yoqa va ko‘krak qismidagi bezaklar esa kompozitsion markazni shakllantiradi.

Uchinchidan, naqsh elementlarini kichraytirish yoki soddalashtirish orqali zamonaviy minimalistik kiyim modellarini yaratish mumkin. Bu usul ayniqsa kundalik kiyimlar uchun maqsadga muvofiq bo‘lib, ortiqcha dekorativ yuklamaning oldini oladi.

Tadqiqot asosida shartli ravishda uchta dizayn konsepsiyasi ishlab chiqildi:

Dizayn varianti	Milliy elementning joylashuvi	Asosiy xususiyati
I variant	Yoqa va yeng qismi	Ixcham va klassik
II variant	Ko‘krak va etak qismi	Dekorativ va ifodali
III variant	Diagonal yo‘nalishda	Dinamik va zamonaviy

Birinchi variantda milliy naqsh kichik o‘lchamda qo‘llanilib, kiyimning klassik shakli saqlab qolindi. Ikkinchi variantda naqsh asosiy dekorativ element sifatida ishlatilib, kiyimning badiiy ifodaliligini oshirdi. Uchinchi variantda esa naqshning diagonal joylashuvi kiyim kompozitsiyasiga dinamik xarakter berdi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari milliy naqshlarning quyidagi dizayn elementlari bilan uyg‘unlashishi mumkinligini ko‘rsatdi:

- zamonaviy geometrik shakllar;
- minimalistik siluetlar;
- kontrast ranglar;
- monoxrom rang yechimlari;
- dekorativ choklar;
- aplikatsiya va kashta elementlari.

MUHOKAMA

Olingan natijalar milliy ornamentlarni zamonaviy kiyim dizayniga tatbiq etishda an’anaviylik va zamonaviylik o‘rtasidagi muvozanat muhimligini ko‘rsatadi. Agar naqsh kiyimning barcha qismlarida haddan tashqari ko‘p qo‘llanilsa, kompozitsion yaxlitlik buzilishi va mahsulotning zamonaviy estetik ko‘rinishi kamayishi mumkin. Shu sababli milliy elementlardan foydalanishda me’yor, ritm va kompozitsion markaz tamoyillariga rioya qilish zarur.

Milliy naqshni zamonaviy dizaynga moslashtirish jarayonida uning tarixiy va badiiy xususiyatlarini saqlab qolish bilan birga, naqshning shakliy tuzilishini soddalashtirish mumkin. Bunda naqshning asosiy motivi saqlanadi, ikkilamchi detallar esa zamonaviy dizayn talablariga muvofiq qayta ishlanadi.

Rang tanlash ham muhim omillardan biridir. Milliy bezaklarda yorqin ranglarning faol qo‘llanilishi kuzatiladi. Zamonaviy kiyim dizaynida esa ushbu ranglarni neytral yoki sokin ranglar bilan uyg‘unlashtirish orqali muvozanatli kompozitsiya yaratish mumkin. Masalan, yorqin milliy ornamentni oq, qora, bej yoki kulrang asos bilan birlashtirish naqshni kompozitsion aksent sifatida ajratib ko‘rsatadi.

Bundan tashqari, milliy naqshlardan foydalanish kiyimning faqat dekorativ xususiyatlarini emas, balki uning madaniy mazmunini ham boyitadi. Kiyim orqali milliy identitetning zamonaviy talqini ifodalanishi mumkin. Shu jihatdan milliy ornamentlardan foydalanish dizaynning badiiy qiymatini oshirish bilan bir qatorda, an’anaviy amaliy san’at elementlarini yangi avlod iste’molchisiga yetkazish vositasi bo‘lib xizmat qiladi.

Biroq dizayner uchun asosiy vazifa milliy naqshni shunchaki kiyimga joylashtirish emas, balki uning shakli, rangi va mazmunini kiyimning umumiy konstruktiv-badiiy yechimi bilan uyg‘unlashtirishdan iborat. Ayniqsa, ommaviy ishlab chiqarishga mo‘ljallangan kiyimlarda naqshni qo‘llash texnologik jihatdan ham qulay bo‘lishi lozim.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, milliy naqshlarni zamonaviy kiyimga bevosita va to‘liq ko‘chirish har doim ham samarali dizayn yechimini bermaydi. Chunki an’anaviy naqshlarning murakkabligi va dekorativ elementlarning ko‘pligi zamonaviy kiyimning soddaligi va funksionalligiga mos kelmasligi mumkin. Shu sababli naqshlarning asosiy motivlarini ajratib olish, ularni geometrik jihatdan soddalashtirish va kiyim konstruksiyasiga moslashtirish maqsadga muvofiqdir.

Milliy naqshlarni kiyimda joylashtirish usuli ham dizaynning umumiy kompozitsiyasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqotda ko‘rib chiqilgan markaziy, bordyur, assimetrik va modulli kompozitsiyalar orasida har bir usulning o‘ziga xos badiiy imkoniyatlari mavjudligi aniqlandi. Masalan, bordyur ko‘rinishidagi naqshlardan yeng, yoqa, cho‘ntak va etak qismlarida foydalanish kiyimning konstruktiv chiziqlarini ta’kidlaydi. Markaziy kompozitsiya esa kiyimning ma’lum bir qismiga e’tiborni qaratib, kompozitsion markaz hosil qiladi. Assimetrik joylashtirish orqali esa zamonaviy va dinamik vizual effektga erishish mumkin.

Ranglar uyg‘unligi tadqiqotning muhim jihatlaridan biri bo‘ldi. Milliy naqshlarda uchraydigan yorqin va kontrast ranglarni zamonaviy kiyimning asosiy ranglari bilan muvofiqlashtirish zarur. Naqsh ranglarining haddan tashqari ko‘pligi kiyim kompozitsiyasining yaxlitligini buzishi mumkin. Shu sababli asosiy rang, yordamchi rang va aksent rang o‘rtasidagi nisbatni to‘g‘ri belgilash dizaynning estetik sifatini oshiradi. Ayniqsa, neytral rangdagi kiyimlarda kichik hajmdagi milliy naqshlardan foydalanish dekorativ aksent yaratish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari milliy naqshlardan foydalanishda kiyimning funksional xususiyatlarini ham hisobga olish zarurligini ko‘rsatdi. Kundalik foydalanishga mo‘ljallangan kiyimlarda naqshlarning haddan tashqari ko‘pligi mahsulotning amaliy qulayligiga salbiy ta’sir qilishi mumkin. Shu bois kundalik kiyimlarda soddalashtirilgan va kichik hajmdagi ornamentlardan, tantanali va bayramona kiyimlarda esa murakkabroq dekorativ kompozitsiyalardan foydalanish mumkin.

Milliy naqshlarning zamonaviy kiyim dizayniga integratsiyasi konstruktiv yechim bilan ham uzviy bog‘liq. Naqsh kiyimning konstruktiv chiziqlarini takrorlashi yoki aksincha, ularni vizual jihatdan ta’kidlashi mumkin. Masalan, vertikal joylashtirilgan naqshlar kiyim siluetining vertikal yo‘nalishini kuchaytirsa, gorizontal bordyurlar kiyimning ayrim qismlarini

vizual ravishda ajratib ko‘rsatadi. Bu esa naqshdan faqat bezak sifatida emas, balki kiyim shaklini idrok etishga ta’sir qiluvchi dizayn vositasi sifatida foydalanish imkonini beradi.

Tadqiqotda milliy naqshlarni zamonaviy dizaynga moslashtirishning yana bir muhim jihati — texnologik imkoniyatlarni hisobga olish ekanligi aniqlandi. Naqshlarni kashta, aplikatsiya, bosma, lazerli ishlov berish, dekorativ choklar va boshqa usullar yordamida kiyim yuzasiga tushirish mumkin. Tanlangan texnologiya naqshning murakkabligi, matoning turi, mahsulotning vazifasi va ishlab chiqarish hajmiga mos bo‘lishi lozim.

Xulosa. Tadqiqot natijasida milliy naqshlardan foydalanish zamonaviy kiyim dizaynini shakllantirishning samarali usullaridan biri ekanligi aniqlandi. Milliy ornamentlarning kompozitsion, rang va shakliy xususiyatlarini o‘rganish orqali ularni zamonaviy kiyim konstruksiyasiga moslashtirish imkoniyati mavjud.

Zamonaviy kiyim dizaynida milliy naqshlardan foydalanishda quyidagi tamoyillarga amal qilish maqsadga muvofiq:

- naqshning asosiy milliy xususiyatlarini saqlash;
- ornamentni kiyim konstruksiyasiga moslashtirish;
- ranglar uyg‘unligini ta’minlash;
- dekorativ elementlar miqdorini me’yorlashtirish;
- zamonaviy siluet va funksionallikni hisobga olish;
- naqshni soddalashtirish va yangi kompozitsiyalarda qayta talqin qilish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдурахмонова Ш. Миллий нақшлар ва уларнинг композицион хусусиятлари. – Тошкент, 2016.
2. Раҳимова Г. Ўзбек амалий безак санъатида орнамент ва ранглар уйғунлиги. – Тошкент, 2014.
3. Касымова Д. Основы художественного проектирования костюма. – Москва: Академия, 2008.
4. Ермилова В.В., Ермилова Д.Ю. Моделирование и художественное оформление одежды. – Москва: Академия, 2010.
5. Udale J. Textiles and Fashion: Exploring Printed Textiles, Knits, Embroidery, and Surface Design. – London: Bloomsbury, 2014.
6. Sorger R., Udale J. The Fundamentals of Fashion Design. – London: Bloomsbury, 2017.
7. Jones S.J. Fashion Design. – London: Laurence King Publishing, 2011.
8. Seivewright S. Research and Design for Fashion. – London: Bloomsbury, 2012.
9. Gwilt A. A Practical Guide to Sustainable Fashion. – London: Bloomsbury, 2014.
10. Fletcher K. Sustainable Fashion and Textiles: Design Journeys. – London: Routledge, 2014.